

УДК 340.112

І. М. СИТАР,

кандидат юридичних наук, доцент,

докторант кафедри теорії держави і права Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ ТА ДЕСЕКУЛЯРИЗАЦІЇ В АКУЛЬТУРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Розглянуто проблеми секуляризації та десекуляризації у процесі формування і розвитку суспільних відносин. Визначено, що сучасний секуляризаційний світ повинен повернутися до релігійних першооснов шляхом де секуляризації, адже всі правові досягнення мають базуватися на мудрості, моральності, релігійності. Підкреслено, що суспільна раціональність має відповідати християнським чеснотам, які водночас є основою формування наукового мислення.

Ключові слова: *аккультурація у праві, десекуляризація, модерн, постмодерн, наука, юридична наука, прогрес, моральність, синергетика, релігія, технічний прогрес.*

Сучасний розвиток суспільства потребує переосмислення науково-технічних досягнень та аналізу інноваційних підходів у контексті процесів секуляризації та десекуляризації.

Аккультураційний процес повинен відображати взаємозв'язок релігійного та світського, водночас розкриваючись у філософському змісті природно-правового підходу.

Проблемами секуляризації та десекуляризації у контексті сучасного розвитку суспільства займалися такі науковці, як А. Беттлер, Ю. Хабермас, Й. Ратцингер, Е. Князев, В. Вагурін, І. Барбур, Г. Мальцев, М. Хеллер, Ш. Летурно. Однак це явище залишається ще недостатньо дослідженим в контексті аккультураційного підходу, що і є **метою** нашої статті.

Традиційно секуляризацією (від лат. *saecularis* – світський стан) вважають взаємодію сакрального і світського, рух від священного до світського. В соціології – це процес звільнення сфер суспільного й особистого життя з-під контролю релігії [1, с. 512].

У сучасному розумінні секуляризація – процес звуження сфери взаємодії релігії і церкви, ослаблення впливу церкви фактично на всі сфери життя суспільства, на свідомість, поведінку, побут і стиль життя більшості людей, активізація та трансформація світської форми свідомості в політиці, фінансах. Секулярними, вільними від релігійної детермінації, не інтегрованими у релігійно-символічну, смислову структуру є важливі сфери життя й інститути сучасного суспільства: держава і законодавство, економіка з її ринковими механізмами, природничі науки і техніка тощо.

Слід зазначити, що секуляризація не є процесом витіснення релігії. На нашу думку, варто погодитись із сучасним філософом Юргеном Хабермасом, який секуляризацію розуміє як

розмежування двох систем: релігійної і світської, водночас ці системи синергетично взаємодіють і взаємодоповнюють одна одну [2].

Синергетика вивчає змінні структури, що еволюціонують; до сфери її інтересів належить поява структур, виникнення порядку із хаосу внаслідок нелінійних процесів [3, с. 126].

Правова система – це теж структура, яка постійно змінюється, добудовується, інтегрується відповідно до процесів еволюції та самоорганізації у світі, законів еволюції складних систем будь-якої природи.

Вищенаведені міркування викладено у працях проф. Г. Г. Малінецького «Синергетика: дослідження і технології» [4], проф. Т. А. Колеснікової «Антикризове управління суспільством ризику: синергетична концепція» [5], проф. В. А. Вагуріна «Синергетика еволюції сучасного суспільства» [6].

Дослідники звертають увагу на процеси флуктації (відхилення) і біфуркації (розпаду). Коли будь-яка правова система не черпає нові закономірності, не запозичує їх або запозичує без адаптації до національного права, чи рецептує негативні явища, які порушують коеволюцію, то відбувається біфуркація – розпад правової системи.

Після процесу секуляризації світська і релігійна системи мають взаємодоповнюватись, унаслідок чого утвориться постсекулярний соціум, який вбере у себе релігійний і світський менталітет [2, с. 70]. Отже, в ідеалі секуляризацію слід розглядати як взаємодію релігійного і світського у процесі формування певних соціальних інститутів та систем у сучасному постмодерному суспільстві.

Процес десекуляризації – це певний етап розвитку суспільства, що настає після секуляризації; процес повернення до Божественних

начал, до онтології буття й онтології людини в контексті побудови державно-правових інститутів.

Категорія «онтологія» (онтос – суще, логос – вчення) є вихідною, найзагальнішою характеристикою всього, що повинно і може бути предметом мислення і практичного освоєння. Буття як філософська категорія означає реальність, що лежить за межами можливості людського досвіду і тому не залежить ані від людини, ані від людства загалом. Проблема буття – це питання про те, чи існує істинно суще, яке є вічним, на відміну від кінцевого існування речей [7, с. 78–79]. На нашу думку, в теологічному аспекті істинним сущим, онтологічно обґрунтованим є Старий і Новий Завіт.

Джеймс Уільямс у праці «Багатоманітність релігійного досвіду» проаналізував факти релігійного і духовно-містичного досвіду. Досягнення релігії він розглядає не як інститут чи соціальний феномен, а як безпосереднє пізнавальне особистісне переживання.

Пояснюючи релігійні феномени через ідею про підсвідоме і власне тлумачення практичного досвіду як вольової активності, дослідник робить висновок, що релігійне відчуття чи воля до віри є основоположним для людського буття [8], онтологічною основою її життєдіяльності.

Алекс Беттлер у праці «Суспільство: прогрес і сила (критерії і основні начала)» вказує на процеси секуляризації та десекуляризації у західній традиції права, за яких релігія продовжує існувати у модернізованому вигляді. Навіть Папи Римські ХХ ст. стверджували, що релігія і наука – речі співмірні, хоча й антагоністичні [9, с. 191].

На сьогодні західні суспільства переживають системну кризу, пов'язану, в тому числі, з розпадом шлюбів, розповсюдженням одностатевих шлюбів і т. д. Все це серйозно впливає на рівень народжуваності на Заході [9].

Шляхом подолання вищенаведених проблем є десекуляризація як процес відродження впливу релігії на свідомість людини. Скажімо, у Старому і Новому Завіті підтримується інститут шлюбу, тож у релігійних сім'ях зазвичай народжуваність більша, ніж у нерелігійних.

Ряд сучасних західних дослідників акцентують увагу на проблемі нових технологічних ризиків у процесі змін у навколишньому середовищі, що супроводжуються неконтрольованим розвитком сучасних технологій у сфері медицини (трансплантація, клонування тощо) [10, с. 246]. Наукові доробки мають відповіда-

ти онтологічній сутності людини. В такому випадку слід погодитися з Конфуцієм у тому, що цивілізація руйнує Всесвіт і призводить до його знищення.

Дослідник Григорій Гутнер у праці «Відповідальність релігії і науки в сучасному світі» зазначає, що в секуляризованому сучасному суспільстві розвиток науки за останні десятиліття порушив перед суспільством сукупність проблем, підходи до вирішення яких не можуть бути віднайдені в рамках традиційних наукових філософських і богословських парадигм, а процес і результати наукових досліджень зазвичай є непередбачувані за своїми наслідками [11].

Дослідник зазначає, що біотехнології кидають виклик сучасній науці, етиці і богословській думці. Поширення генномодифікованих продуктів (ГМО) як результат розвитку біотехнологій супроводжується зростанням випадків алергії, онкологічних і аутоімунних захворювань. Під час вживання ГМО порушується принцип збереження генетичної ідентичності людини і збереження розбіжності між людською природою та іншими живими організмами. Генетичний матеріал, створений за формулою генномодифікованих продуктів, не завжди буде відповідати онтологічній, божественній природі людини [11, с. 145].

Як зазначає дослідник, істинна здатність до творчості – це вираження нашої спорідненості з Богом і його творіннями. Кожен раз, коли наш технологічний погляд на світ і технологічна діяльність відкидає цю спорідненість, ми втрачаємо наше творче начало і не можемо жити за образом і подобою Бога [11, с. 167].

Отже, використання ГМО можна оцінити як практику, яка суперечить нормам біоетики як у модерному, так і в релігійному розумінні. Тому цю проблему слід вирішувати також шляхом десекуляризації.

Сучасні технології і наука – це майбутнє людства. Однак зазвичай технології є тією силою, що виходить з-під контролю людини, що загрожує суспільству і навколишньому середовищу тією мірою, якою раніше не можна було навіть уявити [12]. Особлива увага повинна бути приділена екологічній етиці, де християнська традиція має бути критерієм оцінки діяльності людини.

Німецький дослідник Юрген Мольтман у праці «Наука і мудрість: до діалогу природних наук і богослов'я» вказує, що в природі закладена мудрість, яка повинна бути орієнтиром для людини, навчити її виживати на землі.

В сучасному світі існує гармонія між людською мудрістю і мудрістю природною; досягнути цієї гармонії допоможе божественна мудрість. Науковець зазначає, що сучасний світ характеризується розвитком біогенетики та біотехнологій, проте наукові дослідження мають відповідати моральним цінностям людського суспільства, бути об'єктивними за своєю природою. Наука загалом повинна опиратися на традиції, культуру, релігію. Дослідник підкреслює, що настане період, коли природничі науки і богослов'я зможуть знайти точки дотику, позаяк у своїй основі вони мають поєднувальне поняття мудрості [13, с. 35–36].

Природничо-наукові спостереження й експерименти нам потрібні не лише для отримання інформації, але й для того, щоб осягати мудрість, внутрішньо властиву природі.

В основному сучасні філософи та богослови акцентують увагу на взаємодії науки і релігії, балансі гармонії між ними, що відображають процеси секуляризації та десекуляризації.

Польський дослідник М. Хеллер у праці «Творчий конфлікт: про проблеми взаємодії наукового і релігійного світогляду» зазначає, що існує постійне питання, чи може бути релігійна людина одночасно хорошим ученим і як своє єдине життя присвятити двом доволі різним і відповідальним заняттям. Відповідь на питання він знаходить у синтезі, злитті цих двох видів діяльності в одному гармонійному способі життя [14, с. 13–14].

Всупереч розбіжностям і конфліктам глибока філософська спорідненість між науковим духом раціональності та християнським світо розумінням за традицією існує і впливає на основи наукового мислення. Раціональність науки визначається ціннісним, моральним вибором. У богословській перспективі існує внутрішнє співвідношення між духом раціональності і християнським поняттям Логосу. Філософія науки полягає в тому, що всяка наука заснована на припущенні раціональності й завершує свій аналіз конкретизацією наслідків цього відкриття. Тут її замінює богословська наука [13, с. 64].

Отже, повинен бути певний конфлікт між наукою і богослов'ям, але критеріями оцінки наукової діяльності мають бути релігійні основи світобачення.

Особливу увагу у сучасний період приділено проблемам моральності.

Моральність – це сукупність норм, уявлень, принципів про добро і зло, належне і неналежне, свободу і відповідальність, обов'язок, совість, про честь і гідність людини, яка є внут-

рішньою установкою окремої людини, групи, суспільства на певну поведінку.

Видатний російський філософ І. А. Льїн виявив п'ять характерних рис, що відрізняють моральність від права: по-перше, авторитетність; по-друге – порядок встановлення правил поведінки (в моралі – це індивідуальне сприйняття голосу совісті, в праві – послідовність проходження правил через певні процедури, в яких задіяно багато людей); по-третє, у моралі – добровільне визначення вимог совісті; в праві – добровільність незалежно від згоди чи визнання члена суспільної групи; по-четверте – плановість норми поведінки (в моралі – внутрішня поведінка, що виражається у вчинках; у праві – зовнішня поведінка); по-п'яте, санкціонованість (у моралі – докори совісті і відчуття вини; у праві – загроза несприятливих наслідків і зовнішніх примусових мір [15, с. 4]. С. С. Алексеев виокремив іще одну важливу відмінність правової норми від норми моралі: право є інституційним регулятором, що виступає у розвиненому суспільстві як писане право та не залежить від чийогось розсуду; мораль – це сфера чистої свідомості, замкнута на духовному житті людей, що не потребує зовнішнього об'єктивованого вираження (хоча моральні вимоги закріплюються у відомих документах, перш за все релігійних приписах, канонах, що посилює силу їх дії) [16, с. 58].

Особливого морального регулювання у XXI столітті вимагає сфера науково-технічної творчості, що охоплює норми моральності в екологічному розвитку, економіці (добросовісна конкуренція), діловій етиці тощо [17].

Моральність у сучасному світі має бути орієнтована на мирне співіснування народів, націй, етнічних культур, а також бути критерієм оцінки розвитку технологій.

Відомий французький соціолог і етнограф, професор антропологічної школи в Парижі Ш. Летурно у праці «Прогрес моральності» здійснює глибокий аналіз стану моральності в різні періоди розвитку людства. Базуючись на історичних та етнографічних матеріалах, автор послідовно описує стадії моральної еволюції, виражаючи їх загальний характер: тваринна моральність (первіснообщинне суспільство); моральність дикунів (початок рабовласницького устрою); моральність варварів (сюди Летурно відносить як розвиток рабовласницької держави античної і Древнього Сходу, так і феодальні держави Європи); промислова, чи меркантивна мораль (сучасного періоду) [18]. На нашу думку, це і є мораль постмодерну в епоху глобалізації.

Також на сучасному етапі розвитку суспільства на особливу увагу заслуговує проблема етики суспільства у процесі глобалізації.

Для проблем глобалізації особливо актуальними є «глобальні загрози», які зумовлені швидким розвитком науково-технічного прогресу: загрози у сфері існування біосфери Землі внаслідок екологічної кризи і загрози людській ідентичності внаслідок розвитку біотехнологій і експериментів з людським геном, загрози тероризму.

Управління процесом глобалізації має здійснюватися на основі моралі, права як основних сфер саморегуляції соціуму [18, с. 5–7].

Безперечно, глобалізація серйозно змінить не тільки ландшафт світової економіки і політики, але і якість життя людського співтовариства, під глобалізацією приховуються серйозні техно- і культурогенні фактори, потенціал яких тільки починає розкриватися. Глобалізація несе як нові перспективи, так і загрози, тому аналіз цієї проблеми потребує глибокого філософського осмислення, виникає потреба застосувати нові підходи і нові теоретичні парадигми для соціальної науки і етики.

Також ряд сучасних дослідників, на основі об'єктивної оцінки ідей про те, що сила Бога полягає в самопожертвуванні, акцентують увагу на тому, що можна будувати відповідну модель застосування особистістю влади і, що найбільш важливо, модель зміни соціальних

структур (права, економіки, системи правосуддя). Змінений у такий спосіб світ у майбутньому буде таким, де не буде ні війни, ні злиденства, ні бідності, ні пригнічення [19, с. 24–27].

Технічний прогрес примушує нас до двох змін морального характеру. По-перше, необхідне створити систему глобального світового регулювання і турбот про навколишнє середовище, стабілізувати приріст населення, а також справедливо розподілити екологічні блага.

По-друге, зміни мають полягати у відмові від застосування сили в міжнародній політиці. Гонка озброєнь, що триває в багатьох країнах, стала причиною масових руйнувань, а це може призвести до катастроф більш глобального характеру. Тривалість життя людської раси залежить тільки від цих двох мотивів кенотичного характеру [18, с. 282].

Отже, основні сучасні дослідження мають бути сконцентровані, в першу чергу, на проблемах моральної природи Всесвіту, зокрема на аналізі сучасного та майбутнього людства через категорії добра, моральності, етики, богослов'я тощо.

Збереження людства можливе завдяки процесу десекуляризації у сучасному світі. В синергетичному аспекті слід зазначити, що потребує позитивного наповнення і, в нашому випадку, право, і тоді самореалізація правової системи буде позитивною.

Список використаних джерел

1. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН ; Нац. общ.-науч. фонд, Науч.-ред. совет. – М. : Мысль, 2010. – Т. 3. – 692 с.
2. Хабермас Ю. Диалектика секуляризации. О разуме и религии : пер. с нем. / Ю. Хабермас, Й. Ратцингер (Бенедикт XVI). – М. : Библ.-Богосл. ин-т св. апостола Андрея, 2006. – 112 с. – (Серия «Современное богословие»).
3. Князева Е. Н. Синергетика: нелинейность времени и ландшафты коэволюции / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М. : КомКнига, 2007. – 272 с. – (Синергетика: от прошлого к будущему).
4. Синергетика: Исследования и технологии / под ред. Г. Г. Малинецкого. – Изд. 2-е. – М. : Книж. дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 224 с. – (Синергетика: от прошлого к будущему).
5. Колесникова Т. А. Антикризисное управление обществом риска: Синергетическая концепция / Т. А. Колесникова. – М. : Книж. дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 176 с. – (Синергетика в гуманитарных науках).
6. Вагурин В. А. Синергетика эволюции современного общества / В. А. Вагурин. – Изд. 2-е. – М. : КомКнига, 2006. – 216 с. – (Синергетика в гуманитарных науках).
7. Каргин Н. Н. Системология: теория, методология, практика : монография / Н. Н. Каргин ; под ред. В. Д. Диденко. – М. : ГОУВПО «МГУС», 2007. – 245 с.
8. Джеймс У. Многообразие религиозного опыта : пер. с англ. / У. Джеймс ; под ред. и с предисл. С. В. Лурье. – Изд. 3-е. – М. : КомКнига, 2010. – 416 с.
9. Бэттлер А. Общество: прогресс и сила (критерии и основные начала) / Алекс Бэттлер. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 328 с.
10. Бехман Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / Готтхард Бехман : пер. с нем. А. Ю. Антоновского, Г. В. Гороховой, Д. В. Ефременко и др. – М. : Логос, 2010. – 248 с.
11. Ответственность религии и науки в современном мире / под ред. Г. Гутнера. – М. : Библ.-Богосл. ин-т св. апостола Андрея, 2007. – 300 с. – (Серия «Богословие и наука»).

12. Барбур И. Религия и наука: история и современность / Иен Барбур. – М. : Библ.-Богосл. ин-т св. апостола Андрея, 2000. – 427 с.
13. Мольтман Ю. Наука и мудрость : К диалогу естественных наук и богословия : пер. с нем. / Ю. Мольтман. – М. : Библ.-Богосл. ин-т св. апостола Андрея, 2005. – 204 с. – (Серия «Богословие и наука»).
14. Хеллер М. Творческий конфликт : О проблемах взаимодействия научного и религиозного мировоззрения : пер. с англ. / М. Хеллер. – М. : Библ.-Богосл. ин-т св. апостола Андрея, 2005. – 216 с. – (Серия «Богословие и наука»).
15. Мальцев Г. В. Нравственные основания права / Г. В. Мальцев. – М. : Изд-во СГУ, 2008. – 552 с.
16. Алексеев С. С. Линия права / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 2006. – 461 с.
17. Нравственность для XXI века : сб. ст. / под ред. Ю. М. Антоняна. – М. : Аспект Пресс, 2008. – 288 с.
18. Летурно Ш. Ж. М. Прогресс нравственности : пер. с фр. / Шарль Жан Мари Летурно. – Изд. 2-е, стер. – М. : КомКнига, 2007. – 400 с.
19. Мерфи Н. О нравственной природе вселенной: Богословие, космология и этика : пер. с англ. / Н. Мерфи, Дж. Эллис. – М. : Библ.-Богосл. ин-т св. апостола Андрея, 2004. – 288 с. – (Серия «Богословие и наука»).

Надійшла до редколегії 18.06.2014

СИТАР И. М. ПРОБЛЕМА СЕКУЛЯРИЗАЦИИ И ДЕСЕКУЛЯРИЗАЦИИ В АККУЛЬТУРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССАХ

Рассмотрены проблемы секуляризации и десекуляризации в процессе формирования и развития общественных отношений. Определено, что современный секуляризонный мир должен вернуться к религиозным первоосновам путем десекуляризации, ведь все правовые достижения должны базироваться на мудрости, нравственности, религиозности. Подчеркнуто, что общественная рациональность должна соответствовать христианским добродетелям, которые одновременно являются основой формирования научного мышления.

Ключевые слова: *аккультурация в праве, десекуляризация, модерн, постмодерн, наука, юридическая наука, прогресс, нравственность, синергетика, религия, технический прогресс.*

SYTAR I. M. THE PROBLEM OF SECULARIZATION AND DESECULARIZATION IN THE PROCESS OF ACCULTURATION

Modern society requires a reevaluating of development of scientific and technological achievements and it needs the research of new approaches in the context of process of secularization and desecularization respectively.

Acculturation process should reflect the correlation between religious and secular and simultaneously it should be revealed in the philosophical content of natural and legal approaches.

The problem of secularization and desecularization within the contemporary development of the society was thoroughly researched by such prominent scholars as A. Bettler, J. Habermas, J. Ratzinger, H. Knyazev, V. Vahurin, I. Barbour, H. Maltsev, M. Heller, Sh. Letourneau. But this topic needs further research in the frame of acculturation approach.

Secularization (from lat. *saecularis* – a secular state) is traditionally understood as an interaction of sacral and secular, as a movement from the sacred to something mundane. In sociology – this is the exemption process of social and private life spheres from the control of religion.

The secularization in contemporary understanding – is a process of narrowing the sphere of interaction of religion and church, weakening of church influence on all aspects of social life, on consciousness, behavior, mode and style of life of the majority of people, the activation and transformation of secular type of consciousness in politics and finances.

Secular, free from religious determination, which are not integrated in the religious, symbolic and semantic structure are important spheres of life and institutions of modern society: the state and legislation, economics with its market mechanisms, natural sciences and technology.

It should be emphasized that secularization is not a process of religion supplanting. In this article the author shares modern philosopher Jurgen Habermas's point of view that the secularization is the delimitation of these two systems: religious and secular but at the same time they interact and supplement each other.

Synergetic studies variable structures that can evolve; the emergence of structures, the outbreak of order from chaos as a cause of nonlinear processes also belongs to the scope of its interests.

The legal system is a structure which changes constantly, is under construction and integrates according to the process of evolution and self-organization in the world, to the evolution laws of any nature compound systems.

The above mentioned idea is discussed in works by prof. H. Malinetskyi «Synergetics: research and technology», prof. T. Kolesnikova «Anticrisis management risk society: the synergetic concept», prof. V. Vahurin «Synergetic evolution of modern society».

These researchers focus their attention on the process of deviation (fluctation) and disintegration (bifurcation). If any legal system does not draw new rules or take them without any adaptation to national law or perceive negative phenomena that violate the co-evolution, then the process of legal system disintegration will take place.

After the process of secularization secular and religious systems have to supplement each other and as a cause of it post-secular society will be formed which include religious and mundane mentality. So, one should consider the secularization as the religious and social interaction in the process of creating certain social institutions and systems in contemporary postmodern society.

The process of desecularization is a certain stage of social development, following the secularization; the return to the divine source, to the ontology of existence and to the ontology of human being in the frame of creating state and legal institutions.

Category «ontology» (Ontos – being, the Logos – the doctrine) is the original, the umbrella term of everything that should and could be the subject of thoughts and practical application.

Main contemporary researches should focus on the problem of ethical nature of the Universe, mainly on the analysis of contemporary and future humanity through the prism of kindness, morality, ethics and theology.

Keywords: *acculturation in law, the process of desecularization, modern, postmodern, science, legal science, progress, morality, synergy, religion, technical progress.*